GÖRSEL OSMANLI SAVAŞ TARİHİ

KAHRAMAN ŞAKUL

ÇEHRİN KUŞATMASI

1678

TİMAŞ TARİH

KAYNAKLAR VE TARİHLENDİRME ÜZERİNE

» Kaynaklar

Çehrin Seferi'nin kaynakları kabaca iki gruba ayrılmaktadırlar. İlk grupta görgü tanıklarının yazdığı eserler bulunur. İkinci gruptaki eserler ise o tarihlerde ilk gruptakilere dayanarak yazan ama sefere katılanlardan öğrendiklerini de ekleyen yazarlara aittir.[1]

İlk gruptaki en önemli iki eser divan-ı hümayun katiplerinden Hüseyin Behçetî Efendi'nin *Miracü'z-Zafer* diye bilinen hacimli eseri ile Çehrin'in yeni tabyasının kumandanı General Patrick Gordon'ın kuşatmayı gün-be-gün kaydettiği günlüğüdür. Behçetî şiirde ve inşa tekniğinde (şiirsel düzyazı) usta olduğu için Kara Mustafa tarafından Çehrin Seferi'ni mensur (düzyazı) ve nazım (şiir) olarak yazmakla görevlendirilmişti. Dediğine göre Hüseyin Bey'in divan katibi olarak katıldığı seferde geçtikleri her bir menzili (konak yeri) havası, suyu ve tabiatı ile tasvir eden notlar aldığını Kara Mustafa serhat başı Aksu'ya (Bug Nehri) vardıklarında duyup mealen "kuru tarih yazan çoktur. Madem şair, ondan güzel sözlerle süslenmiş, beyitlerle zenginleştirilmiş bir tarih yazmasını bekliyorum ki ilelebet bu sefer hatırlansın" diye ferman buyurmuş. Ferman üzere olayları günbegün Arapça ve Farsça terkiplerle dolu süslü ve ağdalı bir dille 180 varakta anlatmaktadır. Gerçi kendisi bazı yerlerde gelişmeleri aktarmak ye-

1 Kaynakların künye bilgileri Kaynakça kısmındadır.

rine şairane (*sühan-sazlık*) yazdığını itiraf ediyor ama yine de herkes anlasın diye "sade olmağa" gayret ettiği iddiasındadır.[2] Eseri hem ağır üslubu hem de Çehrin Seferi'nin unutulup gitmesi yüzünden günümüze dek hak ettiği ilgiyi görmedi. Dolayısıyla tek nüsha halinde bulunuyor. Oysa 1679'da tamamlanan eser sefere gidiş ve Edirne'ye dönüş yolunda yaşananlar, kuşatmanın seyri, imdat ordusuyla yapılan çarpışmalar, Ukrayna ülkesi ve Kazaklar hakkında diğer Türkçe kaynaklarda bulunmayan çok değerli malumat içermektedir. Yazar koruyucusu Kara Mustafa Paşa'nın kuşatmadaki rolünü öne çıkarma çabası güderken Çehrin Seferi'nin niçin gerekli olduğu hakkında mühim saptamalar yapmaktadır. Eserin sonuna da bir menzil tablosu (güzergah) eklemiştir.

Gordon'ın İngilizce kaleme aldığı altı ciltlik günlüğü 1635-1699 yıllarını kapsamaktadır. Katolik mezhebinden bir İskoç asilzadesi olan Gordon Lehistan ve İsveç ordularında hizmet ettikten sonra 1661'de Moskof hizmetine girmişti. Güney sınırlarında Tatarlara karşı mücadelelere katıldıktan sonra iki Çehrin kuşatmasında (1677-1678) albay rütbesiyle savunmada önemli roller üstlendi. İkinci kuşatma esnasında tümgeneralliğe terfi etti ve 1689 senesinde Moskova'da çıkan meşhur isyanda aldığı tavırla Deli Petro'nun tahtını korumasını sağladı. Sonrasında çarın askeri ıslahatlarını yürüten beyin takımına dahil olan Gordon, 1696'da Azak'ın Osmanlılardan alınmasında büyük pay sahibidir.[3] Çehrin Kuşatmasıyla ilgili notları tarih ve kronoloji konusunda Behçetî ile uyuşur ve kuşatmayı kale içinden takip etmemizi mümkün kılar. Dini önyargılardan uzak bir şekilde tam bir profesyonellikle kuşatmanın teknik yönlerini çok iyi tasvir etmektedir. Örneğin Osmanlıların kaleye günde ne kadar gülle ve humbara attıkları

2 Behçetî, 13a-14b 64a. Bahsi geçen Hüseyin Bey Karlofça'yı imzalayan Amcazade Hüseyin Paşa (Köprülü Mehmed'in kardeşi Hasan Ağa'nın oğlu) olmayıp yazarın "yukarıda methettiğini" söylediği sadrazamın kız kardeşinin oğludur. Hem Kara Mustafa'yı hem de Fazıl Ahmed'i övdüğü için her ikisini de kastediyor olabilir. Yazar ileriki bir bahiste bu şahsı Kara Mustafa Paşa'nın "yeğenleri Hüseyin Beğ Efendi" diye anıyor (104b). Vani Mehmed Efendi'nin sohbetine katılanları sayarken sıra zikredilen Hasan Ağa ve Amcazade Hüseyin'e gelince "merhum Hasan Ağa ve ferzend-i sa 'adet-mendleri Hüseyin Beğ" ifadesini kullanıyor (58a). Kara Mustafa'nın kendi soyundan bu adı taşıyan bir yeğenine rastlamadık. Yazar şayet Kara Mustafa'yı Köprülü Mehmed'in evlatlığı olarak görmüşse Köprülü'nün kızından olma torununu da sadrazamın yeğeni olarak anacaktır. Köprülü'nün Hacı Siyavuş Paşa ile evlenen kızından (Fatma ve Hatice) Hüseyin adlı bir torunu olup paşa rütbesindeyken 2 Mart 1688'te asi yeniçeriler tarafından devrin sadrazamı olan babası ile katledilmiştir. Siyavuş ise Çehrin Seferi'nden önce ikinci mirahur olup ordu Pravadi'de iken Kara Mustafa'nın davetiyle sefere katılmıştı (28b; Sarıcaoğlu, "Siyavuş Paşa, Köprülü damadı", İA, 37, 313-15; Ünal, 61). Bu durumda oğlu Hüseyin'i de beraberinde götürmüş olmalıdır. Köprülü'nün bir kızı Kıbleli Mustafa Paşa ile evliyken üçüncü kızı Saliha da Kara Mustafa'nın zevcesiydi.

3 Gordon'ın hayatı hk. Fedosov ve Dukes, I/vii-xxxix ve II/vii-xxxiv.

ve Osmanlı metrislerinin (surlara paralel kazılan siperler) ilerleme hızı gibi Osmanlı kaynaklarına pek yansımayan bilgileri ondan öğreniyoruz. Kronolojik tutarlılık, doğru tarihlendirme ve ayrıntılı tasvir bakımından biz bu çalışmada aslen Behçetî ve Gordon'ın eserlerini takip edeceğiz.

İlk grubun diğer önemli eserleri anonim *Ahval-i İcmal-i Sefer-i Çehrin* (bundan böyle *İcmal* olarak anacağız), *Çehrin Seferi* (anonim), *Fetihname-i Çehrin* (anonim) ve meşhur divan şairi Vuslatî Ali Bey'in *Gazaname-i Çehrin* adlı eserleridir. İlk iki eser tek nüsha halinde Bibliothèque nationale de France'da (BnF) bulunmaktadırlar. Lubomyr Andrij Hajda 1984 senesinde Harvard Üniversitesi'ne sunduğu doktora tezinde bu eserlerin İngilizce çevirisini ve Osmanlıca tıpkıbasımını yaptı. Muhtemel yazarların kimler olabileceğini tartıştı. Dili *Çehrin Seferi*'ne göre dili daha sade olan *İcmal* kendini başkumandanın (sipahsalar) alemdarı olarak tanıtan bir görgü tanığının elinden çıkmış ve bu eser Birinci Çehrin Kuşatması'nda (1677) kusurlu bulunup Rodos'a sürülen eski Kırım Tatar Hanı Selim Giray'ın divan katibi Abdülkerim Efendi'nin eline geçmiştir. Eser kuşatma esnasında Ivan Sirko komutasındaki Zaporog saldırılarını anlatan tek kaynaktır. Ayrıca Behçeti gibi kuşatma sonrasında imdat ordusunun takibi ve yaşanan çarpışmaları tasvir eder. *Çehrin Seferi* ise daha ağdalı bir dile sahip olup kuşatma sonrasındaki gelişmeleri içermez. Fakat Çehrin'e giderken yolda yaşananları ayrıntılarıyla resmeder. *İcmal*'den farklı olarak kimliği belirsiz yazar "gaip ricalinin" (ermişler) zaferdeki rolüne dikkat çekmektedir. Ayrıca Kara Mustafa Paşa'yı velayet rütbesine sahip bir şahsiyet olarak sunmaktadır. Eskinin namlı defterdarlarından olup kuşatma esnasında Bosna Valiliği görevini yürüten Ahmed Paşa'yı türlü vesilelerle övmesi ve Boşnak birliklere ilişkin diğer kaynaklarda olmayan bilgiler vermesi yazarın Bosna taraflarından bir tasavvuf ehli olduğunu düşündürtmektedir. Hajda muhtemelen Halveti tarikatı mensubu olan yazarın belki de Hasan Ka'imi Efendi (Şeyh Hasan Ka'imi Baba) olabileceğini ileri sürmüştü. Kendi ifadesiyle yazar yaşını başını almış, etrafın umursamazlığı karşısında küskün ve düşmanlarının hasedi yüzünden bıkkın bir zat olup bir zaviyede köşeye çekilmeyi düşünmektedir. Silahdar'ın bilhassa ermişlerin zaferdeki rolü bahsinde bu eseri kullandığını Hajda saptamıştır.[4]

Kuşatmaya Mısır'dan katılan bir askerin (subay?) yazdığı anlaşılan *Fetihname-i Çehrin* başlıklı üç varaklık küçük eser kuşatma ve imdat ordusuyla gerçekleşen çarpışmaları kısaca anlatmaktadır. Tek kopyası Kahire Milli Kütüphanesi'nde

4 Hajda, 27-29, 181, 260-61.

bulunan bu eser General Romodanovski emrindeki imdat kuvvetlerinin Çehrin'e varmasıyla ordugahı teslim alan bozgun havasını ve ricalin kuşatmayı kaldırma hevesini canlı bir şekilde tasvir etmektedir. O günlerde Kara Mustafa Paşa'nın izniyle Murad Giray Han'a nasihatçi gönderilmesi hakkında verdiği malumat ise orijinaldir. Vuslatî mahlasıyla şiir yazan Semendire Alaybeyi Ali Bey ise Çehrin Kuşatması'na kumandan olarak katılıp seferi gazavatname tarzında manzum bir eserle kağıda dökmüştür. Zaferi kutsama gayesine hizmet eden gazavatname (fetihname/zafername) türündeki eserlerin sahipleri genelde askeri işlerde bilgisi sınırlı olan edebi yönü kuvvetli şahıslardır. Vuslatî'yi farklı kılan ise onun aynı zamanda Bosna'nın köklü bir akıncı ailesinden gelen bir kumandan olmasıdır. Kamaniçe Kuşatması Nabi'nin meşhur fetihnamesiyle ölümsüzleşirken Çehrin Kuşatması da Vuslatî'nin 3102 beyitlik gazanamesi ile hafızalara kazındı. Öyle ki Bosna'lı şair Sâbit, Kara Mustafa Paşa'yı Çehrin'deki zaferinden dolayı överken Vuslatî'nin eserini de şöyle takdir ediyor:

Husûsâ vak'a-i Çehrin'de izhâr ettiğin merdî
Cihân durdukça zîb-i levha-i nüh-tâk-ı hadrâdır
Sezâdır sebt olunsa cild-i zer-kârî-hurşîde
Gazâ-nâmen ki nazm-ı Vuslatî-i nükte-pîrâdır

Eser kuşatmanın kendisini (1490-1828. beyitler) ve devamında Özü kıyısında imdat ordusunun kuşatılmasını (1829-2410 ve 2680-1801. beyitler) ayrıntılarıyla tasvir etmektedir. Şair Subhî sayesinde Vuslatî Ali Bey'in II. Viyana Kuşatması'ndan sonra gerçekleşen II. Ciğerdelen Muharebesi'nde (9 Ekim 1683) tutsak alındığını biliyoruz. Özgürlüğüne ne zaman kavuştuğu bilinmeyen Vuslatî 1688 senesinde Nemçe ordusuna karşı savaşırken öldü.[5]

İkinci gruptaki eserlerin başında Fındıklılı Mehmed Ağa'nın *Silahdar Tarihi* diye bilinen *Zeyl-i Fezleke*'si gelmektedir. Zikrettiğimiz gibi yazar *Çehrin Seferi*'ni kullanmış ama sefere katılanlardan duyduklarıyla eserini zenginleştirmiştir. Kendisi kuşatma esnasında IV. Mehmed ile Silistre taraflarında bulunduğu için kuşatma sürerken padişahın ordugahında neler yaşandığını aktaran tek Türkçe kaynaktır. Öte yandan Osmanlı ordusuna bu seferde eşlik eden Leh elçisi Gnińsk'nin yeğeni Samuel Proski de kuşatma esnasında Silistre'de bulunup gözlemlerini Lehçe yazmıştı. Bu çalışmada önceliğimiz kuşatmanın kendisi olduğundan dolayı biz bu esere yer yer değineceğiz. Abdurrahman Abdi Paşa'nın tarihi ise Çehrin Seferi bahsini kısa tutsa bile aslında bir yönüyle ana kaynak kabul edilmeyi hak etmektedir. Kuşatma

5 İsen-Aksoyak, 8-9, 12 (beyitler); Subhî, 45a.

esnasında İstanbul'da kaymakam olarak oturan Abdi Paşa eserinin bu kısmında Kara Mustafa Paşa'nın kendisine fetihten sonra gönderdiği resmî mektubuna yer vermektedir. Mektup seferin serencamını en yetkili ağızdan takip etme imkanı sunmaktadır. Kuşatmayı ayrıntılarıyla tasvir eden bir diğer eser Defterdar Sarı Mehmed Paşa'nın meşhur tarihidir. Müellif aslında *İcmal*'i kısaltıp sadeleştirerek kopyalamıştır ama kaynak belirtmediği için bu durum günümüze dek fark edilmemiştir. Çehrin Kuşatması'nın bir diğer kapsamlı anlatısını *Nihadi Tarihi*'nde buluyoruz. Ne var ki bu anlatı da saptadığımıza göre tamamen *Çehrin Seferi*'nin bir kopyasıdır. Bu gruptan bir başka eser *İsazade Tarihi*'dir. Eserin ilgili kısmını tarihçi Kara Çelebi-zade Abdülaziz Efendi'nin damadı İsa Efendi yazmış ve 1681 başlarına dek olayları kaydetmiştir. Müellif seferi kısaca anlatırken kronolojik hatalara düşmekte ve bazı konularda diğer kaynaklarla çelişmektedir. Son olarak Raşid Mehmed Efendi'nin kuşatmayı muhtemelen Silahdar ve Sarı Mehmed Paşa'dan yararlanarak anlattığını belirtelim.

1670-1686 arasında çeşitli defalar Fransa Sefareti başkâtipliğini yürüten meşhur Oryantalist Édouard de la Croix'nın 1689'da Fransızca yazıp 1711'de İngilizceye çevrilen eseri kuşatmanın önemli bir kaynağıdır. Osmanlıların Lehler, Moskoflar ve Nemçeliler ile olan savaşlarını konu alan eser Çehrin Seferi'nin sebepleri, sefer yolunda karşılaşılan güçlükler ve kuşatma hakkında önemli bilgiler içermektedir. Son olarak 18. Yüzyıl başlarında Ukrayna'nın tarihini yazan Samiylo Vasilyoviç Veliçko eserinin ikinci cildinde kuşatmayı Rus ve Ukrayna kaynaklarından anlatmaktadır.

» Tarihlendirme

Seferin gerçekleştiği H. 1089 yılının beşinci ayı olan cemaziye'l-evvel (cumade'l-evvel) ayının 29 gün mü yoksa 30 gün mü çektiği konusunda bir uzlaşmazlık vardır. Standart takvim çevirme usulü bu ayı 30 gün ve sonraki ayı (cemaziye'l-ahir/cumade'l-ahir) 29 gün kabul eder. Fakat görgü tanıkları Çehrin'de beşinci ayın 29 gün çektiği konusunda ittifak halindedirler. Böyle durumlarda şayet belliyse gün adlarına itibar etmek ve varsa Rumi tarihi de hesaba katmak gerekir. Araştırmacılar ise ne yazık ki standart takvim çevirme usulüne sadık kalmayı tercih ediyorlar. Bu durumda gün hesabı kaçınılmaz olarak bir gün ileri veya geri şaşınca da görgü tanıklarını günleri yanlış kaydetmekle eleştirebiliyorlar. Çehrin Seferi hakkındaki tarih uyuşmazlıklarını ilk fark eden Heywood'un belirttiği gibi Hajda bu hataya düşerek kuşatmanın ilk gününü 20 Temmuz Çarşamba yerine

21 Temmuz Perşembe olarak göstermektedir.[6] Bu durumda haliyle tüm miladi tarihleri yanlışlıkla bir gün ileride verir. Oysa görgü tanıkları genelde tarih hatasına düştükleri durumlarda bile olayın haftanın hangi gününde cereyan ettiğini doğru saptarlar. Behçetî ile *Çehrin Seferi* ve *İcmal*'in anonim yazarları cemaziye'l-evvel ayını Salı (29. Gün: 19 Temmuz 1678) ile bitirip kuşatmanın başladığı çarşamba gününü sonraki ayın ilk günü olarak saptamaktadırlar. Kara Mustafa Paşa'nın Abdi Paşa'ya gönderdiği zaferi müjdeleyen mektup ve Reisülküttap Ahmed Efendi'nin kaleme aldığı resmi fetihname de aynı bilgiyi içerir. Heywood hem Hicri hem de Rumi tarihleri kaydeden Behçetî'nin eserinden habersiz olduğu için tarihlendirme problemini çözemeyip sonraki araştırmacıların dikkatini konuya çekmekle yetinmiştir. Biz Behçetî'nin Rumi tarihleri ile Gordon'ın eski Rus takvimini (eski stil; Jülyen) takiben düştüğü tarihlerin uyum içinde olduğunu saptadık. 17. Yüzyılda Rumi/Jülyen takvim çağdaş takvimi (Gregoryen) 10 gün geriden takip etmektedir. Dolayısıyla kuşatmanın ilk günü olan 20 Temmuz bu kaynaklarda 10 Temmuz olarak kayıtlıdır. Gelgelelim zikrettiğimiz sorun nedeniyle onların Rumi tarihleri standart takvim çevirme usulünce saptanan Rumi tarihten bir gün ileriye denk gelir.

Diğer yandan Çehrin'de bulunmayan Silahdar görgü tanıklarına dayanarak cemaziye'l-evveli 29 gün kabul ettiği halde sonraki ayı salı günü (çarşamba yerine) ile başlatınca tarihleri bir hayli karıştırmıştır. Cemaziye'l-ahir ayını doğru bir şekilde 30 gün olarak hesap etmesine rağmen gün hatası nedeniyle bir gün erken bitirir ve yedinci ay olan receb ayını çarşamba gününden başlatır (aslında perşembe). Son olarak, Silahdar, *İcmal* ve *Çehrin Seferi*'nde verilen tarihlerin kendi içinde tutarsız olabildiklerini belirtelim. Bu bilgilerin ışığında biz bu çalışmada ikisi de görgü tanığı olup Rumi tarihleri birbiriyle uyuşan Behçetî ve Gordon'ın tarihlendirmesine itibar ederek cemaziye'l-evveli 29 gün ve sonraki cemaziye'l-ahir ayını da 30 gün (son gün: 18 Ağustos Perşembe) kabul ediyoruz:

	HİCRİ	RUMİ/JÜLYEN	MİLADİ/ GREGORYEN
Görgü Tanıkları	1 Cemaziye'l-evvel Çarşamba	10 Temmuz Çarşamba	20 Temmuz Çarşamba
Standart Takvim Çevirme Usulü	1 Cemaziye'l-evvel Çarşamba	11 Temmuz Perşembe	21 Temmuz Perşembe
Silahdar Tarihi	1 Cemaziye'l-evvel Salı	9 Temmuz Salı	19 Temmuz Salı

6 Heywood, 287-89, 295.

JEOPOLİTİK DURUM: YENİ KUZEY POLİTİKASI

I ve II. Çehrin kuşatmaları (1677-1678) tarihte Osmanlıların Moskoflarla resmen ve doğrudan çarpıştıkları ilk savaştır. Evvelce Osmanlılar Don-Volga kanalını açma teşebbüsü esnasında resmen savaşmadıkları Moskofların engelleme çabasına şahit olmuşlardı. Ayrıca zaman zaman Moskoflara karşı savaşan Kırım Tatarlarını topçu ve tüfekçi kıtaları göndererek desteklemişlerdi. Fakat iki taraf bu tarihe değin doğrudan ve resmen birbirleriyle savaşmadılar. Onları karşı karşıya getiren şey Osmanlıların ikinci altın çağı olarak yüceltilen Köprülüler Devrinde Ukrayna'da yaşanan buhranlar oldu. Coğrafya değişmese bile devletler arasındaki güç dengesi değiştikçe aynı coğrafyada yeni jeopolitik durumlar ortaya çıkar. Devletlerin yeni durum karşısında çıkarlarını korumak maksadıyla aldıkları tavırlar ise jeostrateji kavramıyla açıklanır. Karadeniz'in kuzeyinde Kazakların Lehistan'dan kopma sürecine koşut olarak jeopolitik durum değişti ve Osmanlılar bu sebeple geleneksel kuzey siyasetini uyarlama ihtiyacı duyarken Moskoflar da bölgede hiç olmadığı kadar etkin bir rol almaya başladılar.

Osmanlıların bu bölgede güttüğü eski jeostratejik hedef Karadeniz yoluyla payitaht İstanbul'a hububat, köle ve kürk sağlayan ticaret yollarını emniyet altına almaktı. Deniz yolları kadar kuzey Karadeniz limanlarına ulaşan kara yollarının güvenliğini sağlamak da elzemdi. Bunun yolu ise Moskof Knezliği ve Lehistan arasında denge politikası gütmek, Kırım Hanlığı aracılığıyla bozkırları denetim altında tutmak ve stratejik kıyı bölgelerinde güçlü garnizonlar bulundurmaktan geçiyordu. Bu siyaset ilk kez Zaporog Kazaklarının şayka denilen hafif ve altı düz teknelerle nehirlerden Karadeniz'e inip Osmanlı diyarlarını talan etmeye başlamalarıyla sarsıldı. Turla'nın (Dinyester) ağzını koruyan Akkerman (1594, 1601, 1606), Tuna Deltası'ndaki Kili (1602, 1606) ve civarı (1610-1613), Kırım sahilinde Kefe (1614), Anadolu sahilinde Trabzon (1614-1625), Sinop (1614) ve nihayet İstanbul (1615, 1620, 1624) bu baskınlardan nasibini almıştı. Öyle ki Kazaklar 1624'te İstanbul'da Yeniköy'e kadar sokulabilmişlerdir.[7]

7 Kunt, 111-16; Heywood, 286; İnalcık, "Osmanlı-Rus Rekabetinin Kökeni", 140-45, 173; Bartly, 301.

Zaporoglar

İlk kez tarihçi Metin Kunt'un dile getirdiği ve günümüzde kabul gören yaklaşıma göre Köprülü Mehmed Paşa (1656-1661), oğlu Ahmed Paşa (1661-1676) ve damadı Mustafa Paşa'nın (1676-1683) sadaret makamını birbirlerinden devralmaları ile oluşan Köprülüler Devri'nde Osmanlılar bu geleneksel kuzey politikasını değiştirme yoluna gittiler. Batı-doğu yönünde uzanan kuzey serhaddi Slovakya'dan Podolya'ya devamla Ukrayna bozkırlarından geçip aşağı Volga havzasına doğru bir yay çizer. Köprülülerin arzusu ilk başta yeni arazi kazanmaktan ziyade bu yay üzerindeki istikrarsızlığın Osmanlı İmparatorluğu'na sıçramasını önlemek olabilir. Bu durumda yeni kuzey politikasının

Fazıl Ahmed Paşa (1636-1676) (Gravürcü: Jacob von Sandrart, 1664 dolayları)
Kaynak: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Arolsen_Klebeband_02_321.jpg

birincil unsuru merkezî idareyi uçlara yayma çabası olarak anlaşılmalıdır. Osmanlılar Yanova (Ineu/Jenő: 1658), Varad (1660) ve Uyvar'ı (Érsekújvár/Nové Zámky/Neuhäusel: 1663) alarak bu yayın sol tarafında denetimlerini güçlendirirlerken Kamaniçe (1672) ve Çehrin'i (1678) fethederek yayın sağ tarafını kuzeye doğru itme imkanı buldular.

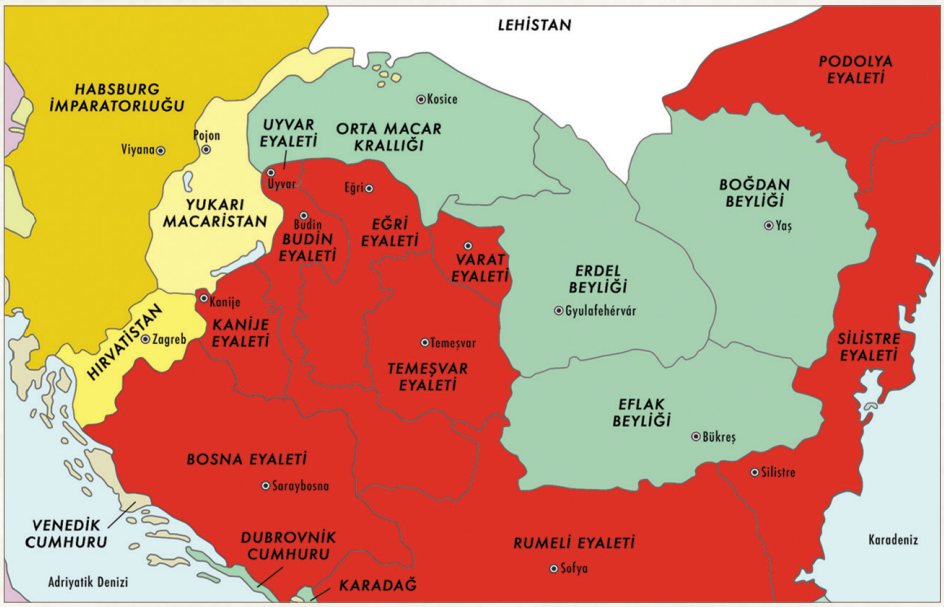
Kara Mustafa Paşa

Osmanlılar geleneksel olarak uçta bir memleket fethettikleri vakit onu vasal (tâbi) devlet kabul etmekteydiler. Bu özerk devletlerin bir kısmı yeni fetihlerle iç bölgeye dönüşünce merkezî idareye bağlandılar (Bulgar ve Sırp örnekleri). Serhat bölgesinde kalanlar ise tampon bölge gibi addolunarak imtiyazlı konumlarını korudular (Dubrovnik, Eflak, Boğdan, Kırım, Erdel örnekleri). Osmanlılara tâbi olmalarına rağmen onları hiç tınmayıp Otuz Yıl Savaşları'na katılan Erdel, Eflak ve Boğdan'ı tekrar hizaya getirmek Köprülülerin amaçlarından biriydi. Zaman içinde Yanova, Varad ve Kamaniçe eyaletlerini kurmak suretiyle kuzey yayını dışa gerip bu devletlerin uçla alakalarını kesme fırsatını elde ettiler. Geçmişte örnekleri görüldüğü üzere onlar da rızalarına mugayir olarak merkezî yönetime bağlanabilirlerdi. Nitekim görgü tanığı sıfatıyla Uyvar Seferi'ni anlatan Mühürdar Hasan Ağa Erdel'in ancak Uyvar fethedildikten sonra "iç il" olduğunu ifade etmektedir. Benzer şekilde Behçetî Hüseyin Efendi de Kamaniçe'nin asıl fethinin altı yıl sonra Çehrin'de kazanılan zaferle gerçekleştiğini coşkuyla ileri sürer.

Osmanlıların kuzey yayında hiç olmadığı kadar etkin olmaları Kırım Tatarları için bir endişe kaynağıydı. Kırım Hanlığı

Köprülü Mehmed Paşa (1575-1661)
Kaynak: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Mehmedpasha.jpg

Doğu Avrupa, 1680'ler (uyarlandı)
Açıklama: Muhtariyete sahip Osmanlı eyaletleri yeşil ile gösterilmiştir
Kaynak: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vassal_states_of_the_Ottoman_Empire_in_1683.svg
Goran tek-en, CC BY-SA 4.0 <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0>, via Wikimedia Commons

Osmanlılara kendi isteğiyle tâbi olan bir ülkeydi ve Lehistan ve Moskof Knezliği gibi devletlerle diplomasi onların aracılığıyla yürütülüyordu. Tatarların Hanları Cengiz Han ile akrabalık bağları bulunan Giray sülalesinden geldikleri için "Cengiz Sülalesi" (Sülale-i Cengiziye) diye adlandırılırlardı. İmparatorlukta Osmanoğulları hanedanından sonra en saygın hanedan onlarınkiydi ve ne zaman tahtın Osmanoğullarından alınması gündeme gelse Giray hanedanı tahtın yeni adayı olarak belirirdi. Tatarlar Osmanlıların kendi nüfuz alanlarına doğru yayılma arzusunu desteklemiyorlardı. Geleneksel özgürlükleri konusunda kıskanç olan Tatarların bu tavrına Evliya Çelebi şahittir. Seyyah kuşatmadan çok önce gördüğü Çehrin'de buranın fethi için dua ettiği vakit Tatarların "o zaman bize rağbet kalmaz" diye söylendiğini kaydeder. Ayrıca hasım devletler de Osmanlı yayılmacılığını kolayca kabul edeceğe benzemiyorlardı. Nitekim belirttiğimiz gibi Hüseyin Behçetî aslında 6 sene önce fethedilen Kamaniçe Kalesi'nin ancak şimdi alınmış addolunması gerektiğini söyleyerek yeni jeopolitik durumda kuzey serhaddinde emniyet tesis etmenin hiç de kolay olmadığını ortaya koymaktadır. Gerçekten de Kamaniçe hezimetinden sonra Lehler dört sene daha savaşmaya devam etmişlerdi. Osmanlılar 1678'de Çehrin'i aldıktan sonra elde tutma imkânı bulamadıklarından dolayı

kaleyi yakıp çekildiler. Moskoflar ise tıpkı Lehler gibi Çehrin'deki yenilgiye rağmen üç sene daha savaştılar.[8]

Köprülülerin yayılmacı siyaset güderken iktidar konumlarını meşrulaştırma ve pekiştirme kaygısı taşıdıkları açıktır. Fethedilen her yerde aile vakıfları kurarak bu olanağa kavuşuyorlardı. Yayılmacı siyaseti ise ideolojik söylemle meşru kılıyorlardı. Bu söylemin özünde Nemçe ve Lehistan'a karşı ayaklanan ve hükümdarlarıyla aynı etnik-dinî aidiyeti taşımayan serhat halklarını himaye etme iddiası vardı. Köprülüler Katolik hasımlar Venedik, Lehistan ve Nemçe'ye karşı Girit ve Lehistan'da Ortodoks halkları (Rumlar ve Kazaklar), Macaristan'da ise Protestan halkları desteklediler. Uyvar (1663), Kamaniçe (1672), Çehrin (1678) ve Viyana (1683) kuşatmalarının tamamında saldırgan taraf Osmanlılar olduğu hâlde kendine sığınan mağdur ve mazlum halkları himaye etme iddiasını savaş ilanını ahlaken meşru kılmanın bir gerekçesi olarak kullandılar. Gerçekte ise kuzey uçlarda Lehistan'a karşı ayaklanan Kazaklara (1648'den itibaren) ve kuzeybatıda Nemçe'ye karşı isyan eden Protestan Macarlara (1670'lerden itibaren) kendi himayelerinde tampon devlet kurdurmak istiyorlardı. Böylece tampon olmaktan çıkan Eflak, Boğdan, Kırım ve Erdel'i merkezî idareye bağlamak hiç olmadığı kadar gerçekçi bir hedef haline gelirdi.[9]

Nihayet II. Viyana Kuşatması'nın bozgunla sonuçlanması ve Mukaddes İttifak ile 16 yıl süren savaşların neticesinde yeni kuzey politikası çökerken siyasetteki Köprülü tekeli de kırıldı.

8 Abbott, 264-65, 280-81; Bu çağda Osmanlılar ve tâbileri arasındaki ilişkilerin evrimi hk. Kârmân ed., *Tributaries and Peripheries*; Evliya, V/82; Behçetî, 152 a-b; Mühürdar, 181-9, 193-4, 204-205 [28a-30b, 32b, 37b-38a].

9 Kunt, "17. Yüzyılda Osmanlı Kuzey Politikası Üzerine Bir Yorum", 111-16; İnalcık, "The Origins of the Ottoman-Russian Rivalry", 47-106; Şahinler Hükümeti nitelemesi ve fetihçi zihniyet ile aile menfaati arasındaki bağ için bkz. Kolçak, "Şahinler'in Pençesinde", 26-27, 46; Köprülüler ile Kanuni Devri'nde Erdel'i Nemçe'den koparma politikasının süreklilik arz ettiği hakkındaki karşı görüş için bkz. Emecen, 126-41.

SAVAŞA GİDEN YOL

Don, Özü (Dinyeper) ve Aksu (Buğ) boylarında yaşayan Hristiyan Ortodoks Slav topluluklarına Türkçe "kaçak" kelimesinden bozma "Kazak" ismi uygun görülmüştür. Bu insanlar mevcut vergi ve toprak rejiminden kaçıp güneydeki sahipsiz bozkırlara yerleştikleri için bu isimle anılırlar. Son zamanlarda Kazakistan Kazakları ile karışmasınlar diye Türkçede Kozak (İngilizce "Cossack" kelimesinden) deme usulü yaygınlaşmıştır. İdarecileri yine Türkçe "ataman" kelimesinden bozma hetman unvanına sahiptiler. Kuzeyden bakınca Özü Irmağının sağ yakasında (batı yakası) Ukraynaca konuşan Kazaklar (Sarıkamış/Karındaş) yaşarken sol yakasında (doğu yakası) Rusça konuşan Kazaklar (Don/Barabaş) yaşamaktaydılar. Sarıkamış Kazakları adlarını Özü ve Aksu deltasında oluşan bataklıklara Osmanlıların Sarıkamış/Sarı Su demelerinden almışlardı. Kırım yarımadasının ötesinde arazi kuzeye doğru sırasıyla bozkır, makili bozkır ve ormanlıktır. Bu bölgeleri denetim altında tutmak ancak göçebe halklardan bağlaşık edinmek ile mümkündü. Lehistan, kendi idaresindeki sağ yaka Kazaklarını 1516'da her biri 2000 asker çıkaran 20 kazaya (alaya) böldü ve her kazayı bir alay kabul etti. Kazaklara, benzer yaşam tarzına sahip Tatarları Lehistan'dan uzak tutmaları karşılığında çeşitli imtiyazlar tanıdı. Zamanla bu imtiyazların çekiciliğine kapılan pek çok insan köy ve kasabalarını terk edip "sınırlara doğru" (*u+krayna* = sınırlara doğru!) aktılar. Büyüyen Kazak cemaatlerinin denetimi güçleşince Lehistan 1625'te Kazakların sayısını 6000'e indirip deftere kaydetti (Defterli Kazaklar). Yeni uygulamayı kabul etmeyen pek çok Kazak Özü boyunu izleyerek daha da güneye indi ve nehrin çağlayanlar bölgesinin ötesine yerleşti. Bunlara Zaporog Kazakları (*za+porog*: çağlayanın öte/alt tarafı) denildi. Zaporogya'da özerk yapıya sahip olan Zaporog cemaati (*sic*) civardaki Potkal adasından dolayı Potkalı adıyla da bilinmekteydiler; idarecilerine ise küçük hetman (Kiş Atamanı) lakabı uygun görüldü.

Osmanlılar bazen tüm Ukrayna Kazakları (Sarıkamış) için Zaporog tabirini kullanmışlardır. Ukrayna halkını ise Kazak ve Rus olarak adlandırıyorlardı. Maalesef bazı Osmanlı tarihçileri Türkçe kaynaklarda gördükleri Rus kelimesini günümüzdeki manasıyla kullanarak büyük bir yanılgıya düşüyorlar. Ukrayna'nın eski adı Rutenya olup Ortaçağ Arap coğrafyacıları bu kelimeyi *Rusiyye* olarak telaffuz ettikleri için Osmanlılar da "Rus" kelimesini Rutenyalı manasında kullanmaktaydılar. Günümüz Ruslarına ise "Moskof" diyorlardı. Rutenya'ya aynı

Kazak Atamanlığı

zamanda Ukrayna da denmekteydi. Zikredildiği gibi Ukrayna Slav dillerinde "sınırlara doğru" demekti ve serhat bölgesi manasındaydı. Moğol istilasına kadar bu memleketin idaresi Kyiv-Rus (Rusça Kiev) Knezliği'ndeydi. Sonrasında zamanla Moskof Knezliği (Moskova Büyük Dükalığı) güçlendi ve ileride Deli Petro'nun reformları ile bildiğimiz Rusya İmparatorluğuna dönüştü. Kısacası Osmanlılar Rus (Rutenyalı/Ukraynalı/Kazak) ve Moskof ayrımının farkında olup 18. Yüzyıla dek Moskoflara pek de Rus dememişlerdi.[10]

Sarıkamış/Zaporog Kazaklarının geleneksel vazifesi Lehistan'ın hükmü altında Kırım Tatarlarına karşı bir denge unsuru olarak serhat bölgesini

10 Magosci, 231; Bartly, 303-304; Pritsak, 256-59; Le Donne, 25-26.

İslam Giray

korumaktı. Unutmamak gerekir ki 1699'a dek Kırım Tatarları Rus'a (Rutenya/Ukrayna) 164 akın yapmışlar ve sırf 17. Yüzyılda yüzbinlerce Ukraynalıyı köleleştirmişlerdi. Toprak sahibi Katolik Lehlerin Ortodoks köylülere mezhep baskısı yapması ve topraklarını Yahudi işletmecilere kiralamaları Kazakların 17. yüzyılın ortalarında isyan etmesine yol açtı.[11] Ataman Bohdan Himelnitski (hükmü: 1648-1657) önderliğindeki başarılı ayaklanma tüm Kazakları birleştiren Kazak Devleti'nin (Atamanlık, 1648-1657) kurulmasıyla sonuçlanacaktı. Osmanlılar bu süreci ilgi ve kaygı ile izlediler. Venedik'ten Girit'i almaya soyundukları bir zamanda kuzey serhaddinde Himelnitski'ye verebilecekleri destek sınırlıydı. Himelnitski ise hiç olmazsa Tatarların kendi yanında savaşmalarına sultanın izin vermesini istemekteydi. Karşılığında Osmanlı tabiiyetini kabul etmeyi, Zaporog Kazaklarının Karadeniz'deki akınlarına engel olmayı ve nihayet Kamaniçe'yi Osmanlılara vermeyi vaat etmişti. Osmanlıların rızasıyla 1654'e dek Lehistan'ı hedef alan bir Tatar-Kazak ittifakı doğdu. Bu senelerde Tatarlar Kardeş Kazak ilan ettikleri Ukrayna Kazaklarıyla Lehistan'a karşı çeteye çıkıp pek çok yağmaya katıldılar. O sıralar III. İslam Giray Han'ın yanında bulunan Evliya Çelebi bu akınların bir kısmına katılıp seyahatnamesinde anlatmıştır.

Tatarların Kazaklara verdiği destek Leh-Kazak mücadelesi sayesinde düzenli akına çıkabilmelerinden ileri geliyordu. Dolayısıyla iki taraftan biri üstün gelmesin diye bazen taraf değiştirerek Kazakların güvenini sarsıyorlardı. İstikrarlı müttefik arayışında olan Himelnitski çareyi Moskof Knezliği'nin himayesine girmekte buldu. 1654 senesinde Pereyaslav Antlaşması'nı

Kazak Atamanı Bohdan Himelnitski (1595-1657)
Kaynak: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bohdan_Khmelnytsky_portrait_by_S._Zemlyukov.jpg

11 Pritsak, 281-84; Kołodziejczyk, *The Ottoman Survey Register*, 5, 35, 37. Podolya'nın bu dönemde nüfusunun yüzde 90'ından fazlası Rutenyalı/Ukraynalıdır

imzalayarak Kazak Devleti'ni Moskofa bağlı özerk bir devlet haline getirdi. Bu durum Kazak İsyanı'na rağmen sağ yaka Kazakları üzerindeki hükümranlık davasından vaz geçmeyen Lehistan ile Moskof Knezliği arasında 1667'ye dek sürecek 13 Yıl Savaşı'na yol açtı.

Doroşenko

Himelnitski'nin ölümünden sonra Kazak Devletinin tarihe karışması Ukrayna tarihinde Yıkım (1657-1686) diye bilinen buhran dönemini başlatmıştır. Köprülüler Devri'ne rastlayan bu dönemde farklı Kazak önderleri birbirleriyle savaşıp durdular. Bir yandan da Lehistan ve Moskoflara karşı özerkliklerini koruma mücadelesi verdiler. Sık başvurulan yöntem bir o tarafa bir bu tarafa bağlılık sunmaktı. Özellikle Leh-Moskof Savaşı'nı bitiren 1667 tarihli Andrusovo Antlaşması sağ yakayı (Ukrayna Kazakları) Lehistan'a ve sol yakayı (Rus Kazakları) Moskoflara bırakmak suretiyle Ukrayna'yı iki hâkimiyet sahasına bölmekteydi. Zaporog bölgesini ise Kırım Tatarlarına karşı ortak Leh-Moskof himayesinde bir tampon bölge ilan ediyordu. Bu antlaşma Osmanlıların kuzey uçlarını tehlikeye açık hale getirdiği gibi Kazakların edindikleri kazanımları da boşa çıkarıyordu. Bu yüzden Ataman Petro Doroşenko (hükmü: 1665-1672) antlaşmayı hiçe sayarak ayaklandı. İki yılda Özü Suyu'nun her iki yakasını birleştirmeyi başardı. Konumunu pekiştirmek kaygısıyla Osmanlılardan kendisini tüm Kazakların atamanı olarak tanımasını talep etti. Osmanlıların olumlu cevap vermesi Lehistan, Moskof Knezliği ve Kırım Hanlığını telaşlandırdı. Osmanlıların Kazak yurdundan bir tampon bölge devşirerek kuzey yayını ileri itmelerini istemiyorlardı. Kırım Hanı Adil Giray (1666-1671) karşı hamleyle Doroşenko'ya karşı Potkalı Kazaklarından Hanenko'yu destekledi. Bu duruma kızan Bab-ı Ali onu derhal azletti ve yerine Selim Giray'ı han olarak tanıdı.

Adil Giray

Sobieski

Doroşenko'yu hâlâ kendi tabisi olarak gören Lehistan'ın onu asi ilan edip sağ yakayı işgale girişmesi üzerine IV. Mehmed katıldığı ilk ve tek kuşatmaya sahne olan Kamaniçe Seferi'ne çıktı.[12] Son ana dek Osmanlıların barışı sürdüreceğini sanan Lehistan gerekli askeri hazırlıkları yapmakta gecikince azametli Kamaniçe kalesi 10 günde düşürüldü. Fakat Lehistan soylular meclisi (*sejm*) Osmanlılara haraç ödenmesi gibi ağır şartlar içeren Bucaş Antlaması'nı onaylamadı. Vefat eden Kral Mihal'in yerine Lehistan Kralı seçilen Kır Atamanı Jan Sobieski'nin idaresinde Lehistan adeta yeniden can buldu. Her ne kadar Kamaniçe'yi geri almayı başaramasa bile Osmanlıları Hotin'de yenmesi (1673) savaşın 1676'ya dek sürmesine sebep oldu.

Kazak cephesinde de durum Osmanlılar açısından iç açıcı değildi. Kamaniçe Kuşatması'ndan bu yana zaman zaman Doroşenko'nun yardımına gelen Osmanlı-Tatar kuvvetlerinin yıkıcı faaliyetleri sebebiyle Kazakların çoğu Doroşenko'nun aleyhine döndüler. 1674 senesinin mart ayında iki yıl önce çar tarafından Sol Yaka Atamanı olarak tanınan Ivan Samoyleviç, Pereyeslav'da toplanan Kazak meclisinde (*rada*) tüm Kazakların atamanı seçildi. General Romodanovski emrindeki Moskof kuvvetleriyle birleşerek Ataman Doroşenko'yu Çehrin'de kuşattı. Böylece Osmanlılar Lehistan'ın yanı sıra Moskoflarla da uğraşmak zorunda kaldılar. Moskova Osmanlıların Leh savaşı yüzünden sağ yakada güçlü garnizon bulunduramayacaklarını hesap etmişti. Bu gelişme üzerine Osmanlılar atamanın yardımına Tatar destekli kuvvetler gönderdiler. Kara Mustafa Paşa emrindeki kuvvetler ise Ladjin ve Uman palankalarını alarak durumu dengelemeye çalıştılar. Buna binaen bazı Rus tarihçiler ilk Osmanlı-Moskof Savaşını 1674'te başlatırlar. Kara Mustafa Paşa bu harekata bir nevi cezalandırma seferi gözüyle bakmıştı. Sağ yakayı Doroşenko'ya boyun eğdirmek için geçtiği yerleri yakıp yıktı. Ladjin ve Uman'ı aldıktan sonra garnizonları kılıçtan geçirmesi yüzünden binlerce Kazak sağ yakayı terk edip doğuya, sol yakaya kaçtı.

12 Subtelny, 147; Genç, 398; Kołodziejczyk, *Ottoman Survey Register*, 2-9; Kołodziejczyk, *Ottoman-Polish Diplomatic Relations*, 144-46; Silahdar, 586-87 [79b-80a]; Sarı Mehmed Paşa, 17; İnalcık, "Giray", 27-36; Kantemir, I, 312-14.

Doroşenko kurtarıldıktan sonra 1675 ve 1676'da tekrar Lehistan üzerine kuvvetler sevk edildi. Nihayet Selim Giray ve serdar atanan Şeytan İbrahim Paşa, Sobieski'yi İzvançe (Zhuravne, Zurawno) Kalesi'nde kuşatınca Lehistan'ın talebi üzerine 1676'da İzvançe Antlaşması (Eylül 1676; tasdiki Nisan 1678) imzalandı. Antlaşma tüm sağ yakayı (Özü'nün batısı) Osmanlı mülkü olarak tanırken Lehistan'ı senelik haraç ödemekten kurtardı. Kazaklar için ise antlaşma bir hayal kırıklığıydı. Doroşenko'nun idaresinde bağımsız veya özerk bir Kazak Devleti'nin kurulacağı beklentisini karşılamıyordu. Zaten Doroşenko antlaşmadan önce Osmanlılardan ümidini keserek Moskof tabiiyetine girmişti bile.

Sirko

Sobieski'nin savaş boyunca başarıyla direnmesi Osmanlıların Aksu'nun doğusuna geçip Doroşenko'ya yardım etmelerini güçleştirmişti. Hareket alanını genişletmek isteyen ataman ise son bir hamleyle sol yaka ve Zaporogya'nın idaresi kendisine bırakıldığı takdirde çara bağlılığını sunacağını gizlice Moskova'ya bildirmişti. Ne var ki Moskova ona güvenmediği gibi zikrettiğimiz üzere Samoyloviç'ten yana tavır aldı. Doroşenko nihayet nicedir "kafir Tatarlarla" iş birliği yapıp Ukrayna'nın mahvolmasına yol açtığına ilişkin ithamlardan bıkarak Çehrin'de Zaprogların atamanı (kiş atamanı) Ivan Sirko'nun da bulunduğu bir meşverette atamanlıktan feragat etti (10 Ekim 1675) ve çara bağlılık yemini etmeye hazır olduğunu duyurdu. Osmanlıların bahşettiği tabiiyet alametleri olan topuz ve nişanları Moskof Çarı I. Aleksey'e göndermeyi ihmal etmemişti. Moskoflar ise feragati geçersiz sayıp onu sol yakada Samoyloviç'in huzurunda feragat törenini tekrarlamaya davet ettiler. Moskova kuşkusuz Sirko'yu kendine rakip gören Samoyloviç'i kızdırmamak için bu çareyi düşünmüştü.

Aleksey

Doroşenko'nun daveti reddetmesi üzerine İzvançe Antlaşması'nın imzalandığı 1676 sonbaharında bir Moskof-Kazak ordusu onu tekrar Çehrin'de kuşattılar. Kazak payitahtında dahi kendisine karşı muhalefet güçlenmekteydi. Bu sebeple Doroşenko Çehrin'i Samoyleviç'e teslim etti ve onun huzurunda düzenlenen törenle atamanlıktan çekildi. Sonrasında göz hapsine alınmak üzere Moskova'ya gönderildi ve çarın emrinde çeşitli hizmetlerde bulunduktan sonra 1698'te hayata gözlerini yumdu.

Osmanlılar Çehrin'in Moskova'nın tasarrufuna geçmesini Doroşenko'nun ihanet etmesi olarak yorumladılar. Bu gelişme Osmanlı-Moskof Savaşı'nın (1677-1681) çıkmasına neden oldu. 1677 ve 1678 tarihli iki Çehrin kuşatması bu savaşın bir parçasıdır. Kyiv'in yaklaşık 250 kilometre güneydoğusuna düşen Çehrin, Dinyeper'in batı yakasındaki bir kolu olan Tyasmin (Tasma) Irmağı'nın kenarında kurulu önemli bir Kazak merkeziydi. Osmanlılar hem Himelnitski'nin hem de Doroşenko'nun taht merkezi olan Çehrin'in Moskoflara devredilmesini kabul edemezlerdi. Çehrin'i elde tutmanın getirdiği itibar bir yana Moskoflar makili bozkır ve bozkır arasındaki sınırı oluşturan bu stratejik yerden sağ yakaya sarkabilirlerdi. O takdirde Lehistan ile yeni imzalanan antlaşma hükümsüz kalırdı. Moskova ise Osmanlıların Çehrin'i alırlarsa sağ yakadaki konumlarını pekiştirip sol yakaya saldırmalarından korkuyorlardı. Lehistan'ın zaten zoraki Moskof idaresinde olan Kyiv'i son antlaşmayla ima yoluyla da olsa Osmanlılara bırakması (Kyiv sağ yakadaydı) endişe vericiydi. Zaporoglar ve Tatarlar arasında ateşkesin hüküm sürmesi Osmanlı-Tatar tehdidini hiç olmadığı kadar gerçek kılmaktaydı. Osmanlı-Tatar kuvvetleri Çehrin'de durdurulamazsa Kyiv'e yürüyebilirlerdi. 1677 kuşatması öncesinde yürüyüş esnasında Osmanlı ordusundan kaçan Kazak asıllı bir adam Osmanlıların Çehrin'i üç dört günde alıp Kyiv'e yönelmeyi planladıklarını iletmişti. Son kertede Moskova hasmının sol yakadan Kyiv'e sokulmasını önlemek maksadıyla Çehrin'in imdadına koşmaya karar verdi.

Yuri Himelnitski

Gerek Silahdar gerekse Vuslatî Moskofların henüz Osmanlı sillesi yemedikleri için bu işe cesaret ettiklerini ve geç olmadan günlerini göstermenin şart olduğunu belirtiyorlar. Derhal Özü (Silistre) Beylerbeyi Şeytan İbrahim Paşa'nın seraskerliğinde ve Kırım Tatarlarının katılımıyla Çehrin'i almak için 1677'de sefer açıldı. Himelnitski'nin

Yedikule'de mahpus olan oğlu Yuri Himelnitski serbest bırakıldı ve Çehrin'in fethinden sonra Doroşenko'nun yerine resmen ataman naspedilmek üzere Şeytan İbrahim Paşa'nın yanına gönderildi. Bu talihsiz adam şanlı babası öldükten sonra kısa bir süre atamanlık görevini sürdürmüş (1659-1660) ve başarı kaydedemeyince istifa edip keşiş hayatına başlamıştı. Ne var ki çok geçmeden Tatarlara esir düşerek İstanbul'a gönderilmişti. Kazaklar çoktan öldüğünü sandıkları Yuri'nin İstanbul'da ataman atandığı haberine pek itibar etmediler. Tabanı olmadığı için Yuri aracılığıyla onları Osmanlıların tarafına çekme beklentisi boşa çıkacaktı.[13]

13 Ostapchuk, "Cossack Ukraine", 145-47; Fisher, 55-57; Kołodziejczyk, *Ottoman-Polish Diplomatic Relations*, 148-51; Kołodziejczyk, "Ottoman Podillja", 90, 94-96, 99 ve *The Ottoman Survey Register*, 5, 35, 37; Kołodziejczyk, "A Ukrainian Village", 55-57; Rycaut, 300-35; De la Croix, 39-50; Silahdar, 689 [93a]; Davies, 157-59; Vuslattî, 116; Behçetî, 7a-8a; Gordon, 22.